

НОВИЙ ПОГЛЯД НА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В КЛАСІ ФОРТЕПІАНО

Педагогическая емкость современного обучения в классе фортепиано высшего музыкального учебного заведения приобретает значение научно-педагогического феномена, что позволяет анализировать и трактовать содержание интегративных процессов в новом сущностном понимании.

Ключевые слова: интеграционные процессы, класс фортепиано.

Musical and pedagogical variety of teaching in the piano class acquires the status of the scientific pedagogical phenomenon and therefore allows analyzing and interpreting the context of the integration process in a new essential aspect.

Key words: integration process, piano class.

Реалії розвитку сучасної науково-педагогічної думки не сприймаються без усвідомлення інтеграційної сутності понять, нового їх прочитання та функціонування.

Відштовхуючись від загального для різних сфер людської діяльності поняття (integratio від лат. - поповнення, відновлення), що розкриває дану дефініцію як результат об'єднання окремих частин і як процес зближення і вирівнювання досягнень різних політичних та економічних систем, формування глибоких і стійких зв'язків в науці, а також соціальної сутності інтеграції як наявності упорядкованих відносин між окремими індивідами та їх групами, ми усвідомлюємо її ємкість, узагальненість суті, що уможливило знаходження інтеграційних зв'язків і у змісті мистецької, зокрема музичної освіти.

Інтеграція як наукове поняття (integer - цілий) поширилось і затвердилось в педагогіці. Це - процес зближення і взаємозв'язку наук, що відбувається водночас з процесами їх диференціації. Інтеграція в педагогіці є одним із головних принципів науково-педагогічного мислення, а в змісті освіти (за М. Ярмаченко) процесом виявлення однотипних сутностей (закономірностей) з елементами змісту навчання та встановлення їх системної цілісності на основі закономірних зв'язків між ними.

Ця дефініція педагогічної науки відносно молода, але вже завоювала позиції провідної тенденції розвитку педагогічної науки (в українському педагогічному словнику, виданому в 1997 році за редакцією С.У. Гончаренко, її ще не було визначено). Як науково-педагогічна категорія теорії загальної педагогіки вона зайняла доленосне місце на зламі ХХ та ХХІ століть і за дуже короткий час навіть встигла „посприяти” появі нового педагогічного принципу - інтегрованого навчання. Проблема об'єднання знань з окремих предметів в школі обумовила, наприклад,

виникнення у другій половині ХХ століття необхідність вирішення проблеми інтегрованого навчання {тобто вивчення на одному уроці спорідненого матеріалу з різних предметів - фізики, біології, хімії тощо).

Натомість в музичній педагогіці зміст цього поняття розвинувся набагато раніше, з часу виникнення фортепіанного навчання, тобто більше двохсот років тому завдяки інтегрованій сутності змісту і процесу опанування цього інструменту.

В результаті ретроспективного аналізу тенденцій розвитку музично-освітніх процесів кінця ХІХ початку ХХ століть можна дійти висновку, що перспективне становлення інтеграційних процесів в змісті музичного навчання та виховання формувалось здавна у вигляді взаємозбагачення різних видів мистецтва в просвітницькій діяльності провідних мистецтвознавців та музикантів, в тому числі й піаністів (виконання твору на музичному інструменті, спів, художнє слово), синтезу різних видів мистецтва та їх окремих властивостей (музика, література, поезія, живопис, театр, танець) в одному музичному творі (балет, опера, кантата та інш.).

В контексті інтеграційних процесів музичної педагогіки розвивалась одна з провідних її складових - фортепіанна з її поліфункціональними властивостями. Так, завдяки інтеграційним можливостям самого інструменту - фізичним, механіко-акустичним, політебровим (діапазон фортепіанної фактури охоплює за висотою і регістрами весь симфонічний оркестр), у композиторів, наприклад, виникає практична можливість презентації власноруч створеної музики для різних інструментів (композиторська творчість майже не обходиться без володіння фортепіано). В свою чергу, майстерне опанування фортепіанної музики уможливується лише завдяки цілісному теоретичному усвідомленню складових фортепіанного твору (змісту, фактури, форми, різноманітних засобів музичної виразності тощо) за допомогою музичної слухової діяльності в процесі створення художнього образу в часі та його відтворення виконавцем на фортепіано.

В наукових дослідженнях другої половини ХХ століття все більше уваги приділяється інтегративній сутності змісту мистецької освіти. Виникла проблема інтегрованого навчання, тобто вивчення одночасно спорідненого матеріалу з різних основ наук, з'явилися перші інтегровані курси, стали й молоді науковці визначають зміст та перспективність інтеграційних процесів в мистецтві, викладанні фахових дисциплін, визначенні інтегративних якостей особистості вчителя, реалізації професійної діяльності педагога-музиканта (Н.Кічук, Т.Корольова, Л.Куненко, З.Левчук, В.Лісовська, Л.Лузіна, І.Малашевська, О.Олексюк, Г.Падалка, Т.Рейзенкінд, О.Хлебнікова, О.Шевнюк, О.Щолокова та багато інших).

Професійно-педагогічна ємкість навчання в класі фортепіано, яка торкається його змісту та самого процесу, набуло значення науково-

педагогічного феномену, що спонукає до нового бачення цієї проблеми з позицій інтеграційних зв'язків і стала метою нашого аналізу.

В межах наукових розвідок, що стосуються можливостей навчання у фортепіанному класі, накопичено чималий обсяг визначених та реалізованих в практичній діяльності ідей, які поступово змінюють усталені уявлення про освітні можливості музично-педагогічного спілкування його суб'єктів (педагога і студента вищого навчального закладу) в класі фортепіано. Ці можливості поширюються завдяки розширенню в ньому освітніх меж від вирішення ремісничо-піаністичних завдань до рівня творчої професійно - виконавської та педагогічної діяльності, доповненої інтелектуальним та науково-практичним змістовним компонентом. Прикладом може стати різнопланова навчально-виховна діяльність в класі фортепіано сучасних педагогів-піаністів різних регіонів України: Ірини Коршунової, Ольги Кузнецової, Ніни Руденко - м.Харків; Євгена Куришева, Наталії Лисіної, Світлани Науменко, Галини Падалка, Оксани Рудницької, Валерії Шульгіної, Ольги Щолокової - м.Київ; Тамари Гордейчевої, Ірини та Сергія Ферузів - м.Мелітополь; Олени Ребрової, Наталії Білової - м.Одеса; Галини Ніколаї, Лариси Тарапата-Більченко - м.Суми та багатьох інших.

Новий погляд на інтеграційні процеси, що відбуваються в класі фортепіано, дозволяє наблизитись до вирішення протиріччя між традиційно - обмеженим усвідомленням значущості професійної діяльності в класі фортепіано, що полягає у збагаченні емпіричного музичного досвіду, практичних вмінь вузько спеціального призначення на рівні викладання фортепіано як ремісничко-піаністичної дисципліни; теоретичних узагальнень, які відбиті в положеннях та принципах фортепіанної педагогіки з елементами становлення інтеграційних процесів та універсальними освітніми можливостями навчання в ньому, за рахунок яких можна вирішувати різноманітні, навчальні, методичні та дослідницькі проблеми в широкому науково-галузевому діапазоні (філософські, естетичні, мистецтвознавчі, психологічні, педагогічні, виконавські); фактичним обсягом накопиченого теоретичного та практичного матеріалу, потенційна ємкість якого уможливорює його відбиття в концепціях і принципах загальної педагогіки, організацією музично-педагогічної освіти в класі фортепіано на рівні сучасних вимог інтегрованого навчання з дисциплін педагогічної галузі.

В структурі фортепіанного навчання, поряд з теоретичним і практичним опануванням музичного твору як предмету художньої культури, носія образно-емоційного та психофізіологічного навантаження на виконавця (до речі, дефініція „інтеграція” містить у своєму визначенні і таку складову своєї сутності як „функціональне об'єднання окремих фізіологічних механізмів у складну координовану пристосувальну діяльність цілісного організму” [3, с. 287], що в повній мірі відповідає ремісничко-виконавській роботі піаніста за фортепіано під час виконання музичних творів) інтегруються і засоби виховання духовності та естетичних

смаків, особистісного розвитку, функціонують інтеграційні зв'язки, що потребують нового рівня наукового усвідомлення та узагальнення, які поєднані в єдиному емоційно-інтелектуальному занятті з фортепіанного мистецтва.

В контекстності фортепіанного навчання, в універсальних навчальних можливостях та виконавській варіативності цього музичного інструменту (використання для сольного та ансамблевого виконання музичних творів) криється багатозначна інтеграційна сутність, яка проявляється навіть у самому процесі відтворення музики на цьому інструменті в цілісності та взаємообумовленості психофізіологічного, ремісничого-піаністичного, інтелектуально-емоційного та художньо-творчого компонентів. Опанування музичних творів відбувається інтеграційним засобом (одномоментне або майже одномоментне використання елементів цілісного аналізу стилю, жанру, форми, технічних та координаційних складнощів, попереднього музичного уявлення та слухо-контрольних дій, створення специфічно-музичних (акустично-тембрових) проєктів, моделювання образно-емоційної драматургії, організації всіх процесів в часі і т.і., починаючи з невеличких епізодів музичного твору з подальшим збільшенням їх до розгорнутих частин, які поступово паралельно з удосконаленням ремісничо-відтворюючих дій виконавця (студента) „визрівають” в цілісну драматургію розкриття складної архітектоніки художнього музичного образу в фортепіанному звучанні.

Вивчаючи методичні системи яскравих особистостей української фортепіанної школи різних періодів її становлення (О.Александров, Т.Кравченко, Н.Кузьмін, М. Лисенко, А.Лисенко, П.Луценко, К.Михайлов, Г.Нейгауз, В.Пухальський, Л.Шур та інш.) знаходимо продовження історично усталеного в фортепіанній педагогіці принципу інтегрованого підходу до навчального процесу. Уроки майстрів з фортепіано перетворювались на високохудожні педагогічні дійства, в яких в єдиному інтегрованому процесі сплітались яскравий показ на фортепіано, вербальні пояснення з наведенням адекватного асоціативного ряду з різних видів мистецтва (образотворчого мистецтва, літератури, поезії, архітектури тощо).

Навчання в класі фортепіано - відносно самостійна само врегульована система, яку можна представити як своєрідний концентр змістовних кіл, що відрізняються значущістю і глибиною понятійного навантаження від вузько спеціальних професійних фортепіанних проблем через методичні, музично - педагогічні до загально педагогічних та структурний компонент в межах дефініції „піаністична школа” або „фортепіанна школа”.

Фортепіанна школа як історичний феномен та теоретичне поняття є досить досліджуване. В музичному словнику „школа” визначена як певний творчий напрямок, наприклад, класична школа, імпресіоністична школа тощо. Суть феномену „фортепіанна школа” досліджувалась в різні періоди Г.Коганом, Л.Баренбоймом, Т. Рошіною, „українська фортепіанна школа” Ж.Дедусенко, Г.Курковським, М.Степаненком, Ж.Хурсіною, В.Шульгіною.

В навчальному музичному закладі фортепіанна школа може мати різне змістовне навантаження, розглядатись як теоретичне поняття, набувати дидактичного тлумачення або розкриватися в ракурсі спеціальних методичних питань („Школа гри на фортепіано”).

Свого роду інфраструктурою „фортепіанної школи” є „клас фортепіано” (фортепіанний клас), який освічений лідерськими якостями особистості педагога, творця специфічної, неповторної, навіть унікальної навчальної атмосфери того середовища, де відбувається творчий процес. Певною школою становлення особистості майбутнього музиканта-педагога стає спеціальний клас, фортепіано в нашому випадку, в якому студенти отримують відповідну школу технічної, творчої, виконавської, методичної підготовки та розвитку духовного потенціалу. На функції фортепіанного класу як соціального середовища доцільно зупинитись окремо.

Ми виокремлюємо дефініцію „фортепіанний клас” і розглядаємо її в контексті мистецької освіти вищого рівня не випадково. Це поняття опосередковано розвивалось декілька століть, набуло певної професійної та науково-методичної ваги, але досі не має самостійного визначення і тому потребує теоретичного узагальнення. На нашу думку, фортепіанний клас являє собою особливий соціально обмежений музично-творчий простір в вищому музичному навчальному закладі. Клас фортепіано можна представити як особистісно діяльнісний концентр, в якому відбуваються процеси далекої і ближньої навчальної перспективи з інтеграційними процесами в змісті навчання. Цей музичний інструмент є предметом професійного фортепіанного навчання, спеціально-технічного та ремісничо - піаністичної діяльності; опанування спеціальною методикою викладання гри на ньому; використання для вивчення студентом партитур, занять з музично-теоретичних дисциплін, вокалу тощо; засобом професійно - педагогічного самовдосконалення (саморозвитку, самовиховання та самостійного навчання); фортепіанна творчість та фортепіанне виконавство стали також предметом науково-дослідної діяльності сталих піаністів - педагогів та студентів.

В особистісній парадигмі фортепіанного класу як соціального феномену визначною фігурою є педагог-піаніст - лідер навчально-виховного процесу (в контексті науково-теоретичного визначення ролі лідера в створенні певної школи як культурної традиції). З позицій освіти — це навчально-методичний простір, в якому визначено загальний для всього колективу (студентів і педагога) сукупний предмет вивчення — фортепіано (в широкому розумінні цього поняття) та мистецтво художнього виконання на цьому інструменті на рівні інформаційної та перцептивної комунікації, які поєднані міжособистісним професійно-педагогічним спілкуванням. Таким чином, фортепіанний клас ми представляємо як *інтегроване поняття, своєрідний соціально-педагогічний феномен — соціально-обмежена група, об'єднана навколо однієї музичної особистості педагога, яскравій індивідуальності, із спільним предметом професійно-педагогічної*

діяльності, опануванням фортепіано як музичним інструментом є усій сукупності музично-технічних і навчально-виховних можливостей його використання (музично-педагогічного навчання, допоміжного засобу опанування різних музичних дисциплін, засобу музичного виховання та просвітницької діяльності концертного виконавства, професійно - педагогічного спішування на “музичній моделі”.

Фортепіанний клас (як уже було визначено нами) - є соціально обмеженим колективом, навчально-виховна діяльність якого сфокусовано на підготовці індивідуальних навчальних по семестрових програм студентів, теоретичному і, головне, практичному опануванні ними фортепіанних творів, удосконаленні своєї художньо-піаністичної майстерності, набутті власного виконавського, педагогічного досвіду під безпосереднім особистісним та професійно-педагогічним впливом того чи іншого педагога (нерідко в навчально-виховному процесі він постає перед студентом в декількох іпостасях одразу - викладач, музичний діяч, виконавець, науковець) на рівні інформаційної та перцептивної комунікації, які поєднані між особистісним професійно-педагогічним спілкуванням.

Безумовно, існує деяка обмеженість фортепіанного класу як освітнього простору (обмежена кількість студентів, один педагог - лідер навчального колективу, специфічність вирішення музичних задач тощо). Але від обмеженості цього соціально-педагогічного феномену не втрачається його значущість як самоврегульованої, самодостатньої методичної системи, навпаки, він має статус самостійного навчально - виховного підрозділу в межах відповідного навчального плану мистецького вузу, що характеризується безперервністю творчого процесу протягом всього періоду навчання, процесуальністю безпосередньої практичної демонстрації методів навчання студентам: теоретичних і практичних, якими володіє та чи інша особистість музиканта-педагога на відміну від сутності поняття „фортепіанна школа”, суть якої полягає в тому, щоб „залишити” для історії віднайдені й доведені напрямки та традиції як результат. Ця відносна обмеженість врівноважується завдяки частому використанню опосередкованого навчання, деякою мірою споглядального методу, досить дієвого в мистецькій, зокрема фортепіанній, педагогіці, який полягає в тому, що декілька студентів колективу педагога того ж самого класу бувають присутніми на уроці один одного. В процесі безпосереднього спілкування стали майстри (педагоги відповідного фортепіанного класу) віддають свої знання та вміння, надають поради, які не завжди і не обов'язково мають повторюватися на занятті з іншим студентом (принциповими стають такі чинники: індивідуальний підхід, різний темп просування у засвоєнні матеріалу, не однакові за музичним матеріалом навчальні програми студентів тощо), а втім можуть бути дуже цінними і корисними для кожного з присутніх - свого роду - міні „майстер-класи”.

Фортепіанний клас як музично-педагогічний феномен існує в таких вимірах наукового пізнання як зовнішній (в контексті музичної педагогіки),

що має суто педагогічний зміст, та внутрішній (психолого-педагогічний та соціальний), який розкриває його з позицій особистісно-орієнтованого, індивідуального навчання музиці.

Особливого статусу фортепіанний клас набуває в межах музично - педагогічної освіти на музичних факультетах педагогічних вузів. Він став осередком наукового пошуку оптимальних навчальних засобів, теоретично визначених методів навчання і виховання. Лідери фортепіанних класів, педагогі-піаністи, викладають цей інструмент з усіх напрямків його використання (за назвами в навчальних планах): спеціалізоване фортепіано для магістрів, основний музичний інструмент для спеціалістів та бакалаврів, фортепіано для студентів педагогічного та хореографічного факультетів, додатковий інструмент студентам інших спеціалізацій, ансамблевий інструмент в концертмейстерській діяльності. Інтегративні можливості фортепіано сприяють постійному удосконаленню професійних можливостей педагогів, підвищенню їх компетентності, „надихають” на творчий пошук нових форм власного саморозвитку, спонукають виникнення нових наукових ідей, винайдення шляхів збагачення змісту навчального процесу в системі вищої музичної освіти.

Інтеграційні процеси, які віддзеркалюють взаємозбагачення фортепіанних шкіл різних національностей, випередили в практиці музичної педагогіки те, що в сучасній теорії загальної педагогіки отримало статус відправних положень. Клас фортепіано - це є транснаціональне культурне явище, яке сконцентрувало надбання не лише творців-композиторів, які втілили в своїх музичних творах національно самобутні інтонації, ритми, гармонії тощо, а й виконавців фортепіанної музики, які вносять у власне виконавське мистецтво загальну культуру різних етнічних груп, цілих народів, індивідуальні особистісні властивості. В одному і тому ж класі вчаться представники різних національностей, вдосконалюючи свою майстерність (сто років тому в Європі удосконалювали свою піаністичну майстерність видатні українські музичні діячі піаністи-педагоги (М.Лисенко, П.Луценко та інші), а тепер широко знані в Україні та за її межами сучасні піаністи-педагоги (В.Крайнев, Є.Ржанов, В.Шамо та багато інших) з успіхом працюють в Європі, інтегруючи педагогічні досягнення фортепіанної школи України в європейський музично-освітнянський простір.

Клас фортепіано має соціально визначений статус. В ньому з точки зору соціальної сутності інтеграції постійно відбудовуються процеси упорядкування відносини в підструктурах різного рівня: між окремими індивідами (солістами-піаністами), групами (фортепіанні класи), організаціями (музичні навчальні заклади), державами (міжнародне товариство). Інтеграційні процеси в фортепіанній педагогіці продовжують розвиватись протягом декількох століть в усіх підструктурах професійного буття сучасних педагогів-піаністів XXI століття: інтеграція української національної фортепіанної школи в міжнародному співтоваристві (ЕПТА - європейська асоціація піаністів-педагогів); регіональних фортепіанних шкіл

в єдиному просторі України (Донецька, Київська, Львівська, Одеська, Харківська); обмін надбаннями авторських педагогічних систем окремих педагогів-піаністів (майстер-класи, діяльність міжнародних та всеукраїнських конференцій з питань музичної педагогіки); взаємовплив спеціальних методик, транснаціональні форуми піаністів на міжнародних конкурсах виконавців (демонстрація власних професійно-педагогічних досягнень окремих осіб, окремих фортепіанних шкіл).

Таким чином, музично-педагогічна ємкість сучасного навчання в класі фортепіано вищого музичного навчального закладу набуває значення науково-педагогічного феномену. Це дозволяє аналізувати й тлумачити замість процесів, що в ньому відбуваються, з нових позицій. Новий погляд на інтеграційні процеси в класі фортепіано пов'язаний з ретроспективним осмисленням тенденцій становлення музичної освіти та її розвитку. Зміст цієї дефініції збагачувався і поглиблювався в процесі розвитку музичної (в межах мистецької) педагогіки, надаючи багатий емпіричний матеріал для подальшого узагальнення теорією загальної педагогіки, поступово сягаючи статусу загально-педагогічної наукової категорії.

Література

1. Музыкальная энциклопедия. Гл. ред. Ю.В. Келдыш. В 5- томах. - М., 1985. - Т. 5.
2. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д. - К.: Педагогічна думка, 2001. - 516 с.
3. Словник іншомовних слів / За редакцією О.С.Мельничука. - Київ, 1975. - 775 с.
4. Український педагогічний словник. - Київ: Либідь, 1997 - 376 с.